

ČLOVĚK A VĚDA

JAROSLAV ŠESTÁK*

Fyzikální ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Praha, Výzkumné centrum nových technologií, ZČU, Plzeň, University of New York v Praze

Dar poznávání je bezesporu nejvýznamnější schopností člověka a úroveň poznání patří mezi nejdůležitější měřítko úrovně civilizace^{1–7}. S procesem hledání je nutně spojená i lidská zvědavost, trpělivost při vytváření vlastních úsudků a konečně i pokora před podivuhodnou přírodou, která je při vši své různorodosti ve skutečnosti jednotná, jak nakonec zjišťujeme ze vzájemné propojenosti pozorovaných jevů². Pračlověk musel nejprve přivyknout a posléze se dobrat k pochopení účinků zemské přitažlivosti, která ovlivňovala jak polohu jeho samotného, tak pohyby předmětů. Trvalo však staletí, než lidé správně pochopili, co to je gravitace a jak je úzce propojena s pohybem a dokonce i s celou geometrií prostoru a času. Následně se pračlověk musel naučit spolupracovat s ohněm, který se na rozdíl od gravitace vyskytoval jen náhodně, a produkované teplo mělo tendenci stoupat vzhůru, čímž se nápadně lišilo od obvyklého pohybu předmětů. Postupné zvládnutí ohně člověkem³ zahájilo etapu jeho odlučování od zvířat, které započalo nutností udržení ohně pro potřeby tepla (nezbytné k přežití), obrany, využití k přípravě pokrmů a které se nakonec rozvinulo do vysoké úrovně během novodobého důmyslného využití ohně pro pohon energetických strojů. Tím se z ohně stal pracovní nástroj a později se začal užívat i jako specifické analytické činidlo schopné analyzovat svoje vlastní efekty³.

Ve vztahu k člověku byl široce uctíván oheň na jedné straně nesmírně užitečný a ochraňovaný jako dárce tepla a světla a na druhé straně i velmi nebezpečný a obávaný jakožto ničitel svého okolí⁴. Pro tuto výjimečnou součinnost s životem člověka byl oheň člověkem přirozeně vnímán jako jeden ze základních „stavebních kamenů světa“, v historických pramenech nejčastěji označovaných jako soubor základních čtyř živlů: země, voda, vzduch, oheň. Moderní přírodověda později přešla od pojmu živlů k pojmu stav¹ a definovala tři stavy – pevná látka, kapalina a plyn, u kterých si můžeme představit možnou sociologickou strukturou, počínajíc od pevné autokracie (hierarchie), přes jistou analogii pohyblivější kapaliny s demokracií, až ke zcela uvolněnému stavu plynné anarchie. Dále inovovala pojem formy, který sjednocoval živly do jakési skutečné tvárnosti, ve tvaru in-form-ace^{1,3}, v moderním světě ctěné znalosti (neboli oblíbené „know-how“).

Zkoumání vlastností ohně bylo velmi problematické, protože oheň byl spojován s mnoha mýty a nešly mu přisoudit nějaké jednoznačné objektivní atributy kvantitativních živlů⁴, neboť se vždy současně s ním projevovaly i další doprovodné efekty kvalitativního charakteru, jako je sucho, vlhko, chlad a teplo, vše vzájemně svázané do určitého tvaru, právě do výsledné formy. Dobře zvládnout problematiku ohně znamenalo postupovat mimoděk způsobem, který dodnes charakterizuje „korektně“ prováděnou vědeckou práci, kde však moderní výzkum vyžaduje určitou „desakralizaci“ pohledu na svět (protože co je předmětem úcty, se nezkoumá – stejně jako teologie nemůže reflektovat samotný předmět svého zkoumání). Schopnost takového hodnotového poznávání dnes reprezentuje oblast vědy, kterou nikdo cílevědomě nevyalezl, ale která je stále vynalézána a která se vyvinula a zdokonalovala v průběhu věků^{5–7} (i když musíme připustit i stěžejní roli některých osobností, mimo jiné, např. Francis Bacon, René Descartés nebo Gottfried Leibnitz). Řada filozofů i politiků se snaží najít vysvětlení podstaty vědy a jejího fungování v rámci obecné platnosti, které by bylo aplikovatelné v jakémkoliv myslitelném světě. Nic takového však zřejmě neexistuje. Je zde jen touha po poznání, tj. snaha po vyšším kulturním růstu (jako souboru duchovních i hmotných statků vytvořených člověkem), analogicky kterékoli primární lidské činnosti. Názorný příklad tvoří prvovýrobci, kteří vytvářejí hodnoty (kam patří jak věda, tak vzdělávání), tj. činnost, která sama o sobě zabezpečuje funkci vědy, a která může být zpochybněna jen materiálními požadavky těch, kteří vědu bezděčně používají, ale nerespektují či považují ji za nepotřebnou (např. přesun výrobků, sekundární činnost obchodu).

K tomu, aby badatel mohl určit lepší strategii⁶, musí nejprve o zkoumaném problému něco vědět, musí ke svému poslání nejprve dorůst. Úspěšné strategie byly zhusta už objeveny a účinně aplikovány. Byly vždy založeny na stabilitě přírodních dějů, tj. neměnnosti krajiny a na účelnosti vědeckého bádání hledajícího pravidelnost přírodních vztahů a procesů, a na naší schopnosti jejich modelování pomocí nástrojů, které máme k dispozici. Vědec jen nesmí ztratit jak odvalu bádání, tak svoji představitost a své okouzlení přírodou, ať se jedná o klasiku, který rozvíjí stávající názory či rebela, který nastoluje názory nové, často rozporné – právě jejich koexistence je zárukou pokroku. Obě byt' protichůdné kategorie badatelů se nesmějí nechat odradit jen materiálními potřebami společnosti, která stále více lne k přepychu – od svého poslání odhalovat moudrost a krásu přírody. Věda se zdá demokratická, i když tam neplatí většinové hlasovací právo. Právě osobní

* Obsah slavnostního proslovu (předneseného u příležitosti udělení čestného titulu „ doctor honoris causa“ Pardubickou univerzitou, dne 18. ledna 2010) upravila a zkrátila po dohodě s autorem Petra Šulcová.

názor zde musí být respektován, protože může sehrát rozhodující roli v rozvoji existujících ideálů, mravních postojů a zatím neobjevených teorií, který často stojí nad právem většiny⁶. Touha porozumět je sice opodstatněná, nicméně historicky i sociálně omezená, protože je podmíněná určitým ekonomickým „diskursem“. Vědecké objevy nemůžeme předjímat, protože pak by to už nebyly objevy, a ani je nemůžeme dopředu naplánovat nebo dokonce nadiktovat tak, aby byly ihned prakticky použitelné. Můžeme jen věřit, že věda a lidstvo tyto znalosti ve svém vývoji jednou účelně upotřebí. Věda je svébytnou součástí kultury společnosti, je výdobytkem vzdělanosti a můžeme si připomenout, že již Louis Pasteur kdysi zdůraznil: „neexistuje žádná aplikovaná věda, ale pouze aplikace vědy jako takové.“

Ideálním příkladem výše řečeného je nauka o teple, která má mimořádně bohatou a dlouhou minulost^{1,3,7,8}. Teplu bylo jedním z prvních objektů badatelského zkoumání. Pro nás je mimořádně zajímavé, že v nauce o teple hraje významnou roli i učitel národů českého původu, Jan Ámos Komenský. Ve své málo známé knize⁷ se snažil představit různé stupně tepla a zimy a je pravděpodobné, že Komenský zavedl i termín kalorik (český termín teplík se zatím neujal), jehož použití zobecnili o 100 let později Skot Joseph Black a Francouz Antoine Lavoisier. Kaloriku se přisuzovala role jakési neodhadnutelné složky zvláštních vlastností, která prostupuje a obaluje veškerý svět částic, což bylo nezbytné pro vysvětlení kompenzace vše pronikající gravitace nutné pro vysvětlení představy fyzické segregace jednotlivých částic. V roce 1824 Francouz Sadi Carnot použil pro popis kalorika princip potenciálu analogického proudu vody tekoucí z vyšší hladiny do nižší⁹ a dal tak základ pro charakterizaci parního stroje, kde tepelný pohyb molekul je definován na makroskopické úrovni pohybem pístu ve válci. Skutkově zde došlo k ideovému propojení starověkých živlů ohně, vody a vzduchu, spolu se čtvrtým (organizovaným) živlem zemí, v celistvý a účelový mechanismus, pod sjednocujícím konceptem informace³. Maximální účinnost takového tepelného stroje je úměrná jen rozdílu pracovních teplot bez ohledu na použité médium (obvykle vody) a za dosažení jeho maximální účinnosti zaplatíme extrémní pomalostí (tzv. reverzibilitou), která v běžném životě je nedostupným přepychem, protože musíme spěchat a tak za zkrácený čas a zvýšenou rychlost pykáme sníženou účinností, protože ve světě přírody nic není zadarmo. Navíc nepomůže nám jen úprava provozních podmínek, ale musíme vynaložit chytrost, tj. opět informaci, nezbytnou při vylepšování konstrukce stroje, který fakticky pracuje jako informační transduktor³ (který, kromě svého opotřebení, se v průběhu pracovního procesu přeměny skutkově nemění). Funkci tepelného stroje lze zdůvodnit různou hodnotou či kvalitou tepla vztáženou k okamžité pracovní teplotě. Užitečnou práci tak můžeme získat jen tehdy, když pracujeme při dvou různých hodnotách tepla spolu s dvojitou vnitřní uspořádaností pracovního systému. Můžeme si představit, že teplota vyjadřuje jakousi toleranci systému vzhledem k jeho neuspořádanosti (chaosu), což nám umožňuje uplatnění, nebo lépe zpodobnění této zákonitosti i do oblastí společenských věd, kde ale stav společnosti není determinován standardním minimem

energie (jako ve fyzice), ale naopak pocitem maximální spokojenosti^{1,3}. V rámci aplikace tradičního modelu tepelného stroje (např. Carnotova čtyřdobého cyklu spalovacího motoru) na výměnný obchod, pak tepelné sekvence musí být analogicky uskutečněny v různých podmínkách tolerance a bohatství (uspořádání) – nejčastěji existujících v rozdílných nestejně rozvinutých zemích, aby takto zvolený ekonomický cyklus mohl ve svém průběhu vytvořit plochu práce, zisku či jiných hledaných hodnot.

Velká část struktury jak společenského, tak fyzikálního světa vzniká z jisté potřeby přírody narušovat symetrii jak v prostoru, tak v čase⁶. Skutkově se tak mění nestabilní volnost „potenciality“ ve stabilní stav uskutečněné „reality“. Na druhé straně často simultánní vznik organizované asymetrie (včetně tzv. samouspořádání^{3,10}) je nezbytný pro zrod komplexních molekul života (i když otázka, proč k tak energeticky náročným přeměnám vůbec došlo, je stále nevyřešená). Navenek zjevně spojitá hmota a spojitá energie se v detailní analýze sestává z elementárních částic a kvant. Zjevně prázdné vakuum obsahuje různá silová pole zkombinované z mnoha proměnných, kde si zjednodušeně můžeme představit, že porušením jejich symetrie vznikne určitá forma (objekt) a po jejím zániku se opět vrací energie této asymetrie (formy) zpět do symetrie vakuu¹¹. I zde platí Heisenbergův princip neurčitosti: určíme-li přesněji jednu veličinu, začnou nám nekontrolovaně fluktuovat ostatní. To zřejmě platí i pro teplotu a tepelný tok, kdy například při velkých teplotních gradientech nejsme schopni stanovit přesnou hodnotu teploty a naopak.

Ve světě přírody dochází k významnému soupeření mezi nadvládou energie povrchu (úměrný kvadrátu poloměru r^2) a objemu (úměrný r^3). Z obecné analýzy více-rozměrových systémů se nám jeví nejstabilnější jen ten (nejjednodušší) prostor, který vykazuje tři prostorové dimenze a jednu časovou, a ve kterém jsme (my lidé) schopni uvázat jednoduchý funkční uzel. Tento duel mezi dvojrozměrným povrchem a třírozměrným objemem je z technické praxe známý jako Oswaldovo zrání, které podporuje nárůst velkých částic (zmenšením poměru povrchu k objemu) na úkor malých částic; jinými slovy se bohatší částice stávají ještě bohatšími. V okamžiku rovnováhy, kdy bohatí nepřispívají (ani nepřispívali) a chudí už nemají z čeho dávat, kdy se už hranice nemění, soustava zamrzá a ztrácí nezbytnou dynamiku, jak se ukazuje i u velkých státních ekonomik v okamžiku zastavení svého růstu. Jediná pomoc může přijít z vnějšku pomocí tzv. přesycení roztoku, neboli jakýmsi finančním dotováním systému, kterým se právě podpoří existence těch menších.

V přírodě se často setkáváme s pojmem tolerance, která má specifický charakter zejména u elementárních částic, kde elektrony, jako zástupci fermionů, jsou netolerantní a na své úrovni či hladině nesnesou konkurenci a zůstávají tam jen jako jedinci, zatímco bosony (neutrony) jsou tolerantní a snesou se i ve společnosti ostatních. Naskytá se otázka, jak je to s bohatstvím a tolerancí u lidí? Nejlepší přiblížení nám poskytne nalezení paralely mezi termodynamickým chováním systému mikroskopických částic ve srovnání se sociologickým chováním skupiny lidí, kteří nám

z dostatečné vzdálenosti mohou připomínat analogický soubor částic. Už v roce 1993 lze nalézt v dobře statisticky sestavené práci Mimkese¹² odkazy na regulární model termodynamického roztoku úspěšně aplikovaného k popisu sňatku partnerů (= prvků) v různých společnostech (= směsi), jako např. cizinci a přistěhovalci, či věřící a ateisté. Pozorované strukturální analogie vykazují obecnou působnost, která umožňuje uplatnění zákonů nauky o teple (termodynamiky) do společenských věd, kde je ale stav společnosti determinován pocitem maximálního štěstí či zdraví, stavem tolerance a kde teplo je zastoupeno pojmem sociologické seberealizace anebo ekonomickým kapitálem (financemi)^{3,12,13}. Dále lze propojit kohezni (soudržnou) energii s tradicí anebo ziskem, vazebnou energii s náklonností anebo investicemi, odpuzující energii s nedůvěrou anebo výdajem a nakonec můžeme zastoupit nevšímavost (indiferenci) apatií nebo stagnací. Výše uvedené vztahy mohou být podrobněji popsány z hlediska extrémních hodnot interakcí, v kladném přesahu dosahující autokracie, zatímco pro záporné hodnoty je důsledkem agresivní hierarchická společnost jako analogie uspořádané pevné látky (krystalu). Při modelování klasického fázového diagramu solid-kapalina-plyn, můžeme tak definovat obdobné stavy společností, tj. hierarchie-demokracie-anarchie^{3,12}.

Obdobné úvahy zahrnují širší analogie týkající se třeba politického tlaku P , kde související objem V pak vystupuje jako svoboda. Jejich součin (tradiční Boyleův zákon) může být interpretován tak, že pro vyšší politický tlak je nižší svoboda a naopak. Propojením tlaku s tlakem politických vztahů, se pak teplota může charakterizovat měřítkem rozsahu vnitřního řízení, tj. teplejší mezinárodní vztahy nižší počet možných kolizí. Jestliže dva sousední státy, které se rozvíjejí rozdílnou rychlostí, vzájemně komunikují, pak ten rychleji se rozvíjející urychluje pomalejší a naopak, přátelštější mezinárodní řízení pak způsobí menší počet kolizí. Tato úvaha jistě nezahrnuje všechny možné komplikace, kdy můžeme zahrnout další okrajové podmínky, jako je např. transportní vlastnost známou ve fyzice jako viskozita. Tu lze připodobnit v mezinárodních vztazích k váhání a stává se funkcí hustoty obyvatelstva, rychlosti pokroku (tj. přenosu informací), vzdálenosti možných kolizních center, atd.

Možná nerovnováha způsobená zpožděním při přenosu (transportní ekonomické obtíže) vede k tomu, že bohatí se stávají stále bohatšími (srovnej Oswaldovo zrání částic), ale na druhé straně může vést i k vytváření nových pracovních míst či k podpoře malovýroby a může i směřovat k jistému stavu žádoucího „vyrovnávání“. Otázkou zůstává ale definice zisku a ztrát nejen z ekonomického hlediska, protože tato situace má i lidský rozměr (obecný prospěch). Zisk jako prosté hromadění majetku může znamenat stagnaci, kdy už nevznikají nové výtvořky, myšlenky ani nápady a zbohatlá vrstva (lidí) má zájem jen sama na sobě. Civilizace se opět dostává k otázce prostého přežití a to i v období nepoměrného zbohatnutí, což může iniciovat krizi hodnot stejně jako odpovědnosti. Podcenění úlohy poznání a současná degradace hodnot tak směřuje k ekonomickému zlomu obvykle způsobenému sobeckými a zkompromitovanými strukturami a nikoliv jedinci zodpovědnými za prvovýrobu.

Naše zákony platí (nebo by alespoň měly platit) pro všechny lidi bez rozdílu. Můžeme to chápat jako druh symetrie – vlastnost velice žádanou v moderní fyzice, kdy záměna jedné částice stejného druhu za jinou nevede k pozorovatelné změně. Tato symetrie aplikovaná na svět lidí nezaručuje, že životní podmínky všech lidí (ačkoliv třeba platí stejné daně) jsou stejné, protože někdo je chudší a jiný bohatší. Navíc „ideální“ lidé neexistují, protože nemají stejné (vrozené a vzdělávací) vlastnosti a narodili se do různých prostředí, jejich vývoj je ovlivněn velikou řadou životních rozhodnutí, a tak případná počáteční symetrie je spontánně narušena.

Je podivuhodné, že příroda v teorii částicové fyziky je spíše hierarchická než demokratická (i když se může zdát, že to může být právě důsledek toho, že jsme vesmír špatně pochopili). Musíme si také uvědomit, že existují obrovské rozdíly v numerických hodnotách konstant, interakcí nebo hmotností a že existují tři základní konstanty vesmíru právě takové, jaké jsou, které umožňují existenci života. Ale takový je svět přírody a člověk je jeho součástí i produktem, který sdílí řadu přírodních atributů. Je právě na vědě, aby zůstala věrná svému hodnotovému poznávání a odhalování nových aspektů přírody.

LITERATURA

- Šesták J., v knize: „*Metaphores and Models* (Knut E., Pliska V., Folkers G., ed.), str. 87. Collegium Helveticum, Zurich 2007.
- Penrose R.: *The Road to Reality: a Complete Guide to the Laws of the Universe*. Vintage, London 2004.
- Šesták J.: *Heat, Thermal Analysis and Society*, Nucleus, Hradec Králové 2004 a *Science of Heat and Thermophysical Study: a Generalized Approach to Thermal Analysis*, Elsevier, Amsterdam 2005.
- Neubauer Z., Škrdl T.: *Skrytá pravda země*. Mladá Fronta, Praha 2004.
- Green B. R.: *Fabric of Cosmos, Space, Time and the Texture of Reality*. A. A. Knopf, New York 2004, překlad „*Struktura vesmíru*“ Paseka, Praha 2006.
- Smolin L.: *The Trouble with Physics*. Spin Networks 2006, překlad *Fyzika v potížích*. Dokořán, Praha 2009.
- Comenius J. A.: *Disquisitiones de Caloris et Frigoris Natura*. Jansson, Amsterdam 1659
- Šesták J., Mareš J. J.: *J. Thermal Anal. Calor.* 88, 763 (2007).
- Šesták J., Mareš J. J., Hubík P., Proks I.: *J. Thermal Anal. Calor.* 97, 679 (2009).
- Mareš J. J., Stávek J., Šesták J.: *J. Chem. Phys.* 121, 1499 (2004).
- Mareš J. J., Šesták J.: *J. Thermal Anal. Calor.* 82, 681 (2005).
- Mimkes J.: *J. Thermal Anal. Calor.* 43, 521 (1995). *J. Thermal Anal. Calor.* 60, 1055 (2000).
- Montenega R. N., Stanley H. F.: *Introduction to Econophysics: Correlation and Complexity in Finance*. Cambridge University, Cambridge 2000.

DISKUSE

Necháme si vytunelovat i českou vědu?

Roku 1769 vznikla v českých zemích Společnost učená, jejíž náplní bylo věnovat se vědecké práci a výsledky publikovat. V průběhu uplynulých 240 let se tato Společnost párkrát přerodila do nových moderních organizací, avšak se stejným záměrem – pěstovat v českých zemích vědu na vysoké úrovni, a současná Akademie věd ČR je posledním článkem, jež z původní Společnosti učené postupně vznikly (viz Wikipedie).

Královská česká společnost nauk (1784–1952)

Česká akademie věd a umění (1890–1952)

Československá akademie věd (ČSAV) (1953–1992)

Akademie věd České republiky (AV ČR) (1992 – ?)

Důležitost existence vědecké instituce typu akademie si po dlouhá léta jejího trvání uvědomovala řada českých buditelů, mecenášů a velikanů průmyslu, kteří štědře dotovali vědu odkazem budov a dalších pozemských statků, protože si uvědomovali, že věda je nedílnou součástí růstu sebevědomí národa a jeho začleňování do vyspělé Evropy. Lze konstatovat, že se díky pomoci řady vzdělaných a uvědomělých donátorů podařilo udržet bez přerušení vědeckou práci v českých zemích i přes historické přelomy, které v dobrém i špatném zásadně změnily zdejší společenské uspořádání (1918, 1939, 1948). Za německé okupace akademie ilegálně nahrazovala uzavřené vysoké školy, v období komunistické perzekuce Akademie věd umožňovala i „neprověřeným“ badatelům a hlavně učitelům vysokých škol přežít politickou diskriminací. Po roce 1990 se Akademie úplně zreformovala na základě přísného auditu zahraničních odborníků, o třetinu zeshňovala a zbavila se komunistických pohrobků, což bohužel na vysokých školách neproběhlo.

Nemovitosti patřící Akademii z výše zmíněných darů mají nyní hodnotu několika desítek miliard Kč a právě ty se staly v současné době centrem pozornosti developerů, protože ostatní majetky (např. dříve existujících organizací ROH, SSM, atd.) už byly zprivatizovány, vytunelovány (a mnohdy i rozkradeny). Scénář zrušit akademii jako instituci není tudíž překvapující ani nový, protože během posledních 20 let se nápady, jak dosáhnout na její majetek, už objevily. Současný pokus se trochu odlišuje, protože je zřejmě výsledkem práce lobbistů a dosazených úředníků, kteří mnohdy mají jen povšechné povědomí, jak se věda dělá, jak funguje a co celospolečensky reprezentuje, a jehož cílem může být rozeštvat akademickou obec a prostě rozbít stávající a využít vhodný okamžik třeba právě pro zákulisní majetkové tahy. Takovýto ekonomický záměr je usnadňován zaštitěním se statistikami a formálním vyhodnocováním výsledků vědy, které jsou často účelově zkonstruovány tak, aby právě sloužily určitému záměru (vrstvě) hodnotitelů a někdy neodrážejí skutečný stav věcí. Má smysl takto „konkurovat“ seriózním vědeckým výstupům

a zneužívat citační balast, jako je třeba mechanické zlepšení softwaru či navržení užitého vzoru? Nedostáváme se tím na neblahou úroveň vynucovaného a vždy kladného zhodnocování „zlepšovacích návrhů“? I základní teze Hospodářské komory ČR lze vidět v obdobném socialistickém duchu – cituji „*požadované změny přispějí k růstu konkurence schopnosti našich podnikatelů v éře globální ekonomiky s účelem docílení ekonomického růstu jednotlivých regionů ve snaze přiblížit se průměru zemí EU*“ – se záměrem převést výzkumné pracovníky do sféry vysokých škol, kde tato dělná generace chybí anebo je propustit, stejně jako námezdné dělníky na stavbách. Zásadní rozdíl je však v tom, že námezdné dělníky nemusí nikdo vychovávat, zatímco vytváření špičkového badatele je dlouhodobý proces a nelze s nimi manipulovat ze dne na den, a jejich existence je navíc i chloubou národa.

Uvažujme, k čemu by zrušení Akademie věd, jako jediné české mezinárodně uznávané vědecké instituce, mohlo vést:

- Bude opravdu znamenat rozbití či rozkouskování akademie a zprětrhání vazeb na vysoké školy, zvýšení prestiže vysokých škol (jejichž nejlepší reprezentanti jsou někde až ve třetí stovce celosvětově srovnávaných vysokých škol?)
- Zlepší to citační rejstřík vysokých škol, když řada vysokoškolských pracovníků převážně publikuje v domácích časopisech, sbornících či konferencích, i když nelze přehlédnout, že i vysoké školy mají velice kvalitní výzkum?
- Je vhodné posílit vysoké školy, které se v regionech kvapně rodí a ustavují někdy na úrovni odborných škol?
- Můžeme přelit peníze na vědu do peněz na aplikovaný výzkum, který neexistuje a který bude potřeba nejprve vybudovat v horizontu mnoha let?
- Můžeme si dovolit rozbít renomovanou instituci, která patří k těm nejlepším, jen na základě práce lobbistů, kteří i o svém výsledku už sami předem pochybují?
- Nehraje se opravdu jen o majetky a nejsou vedoucí pracovníci vysokých škol nevědomky zneužívání v této hře, když zde existuje dlouholetá vzájemná důvěra a spolupráce *důležitá pro přežití obou subjektů*?

Celkový objem na výzkum a vývoj v roce 2010 je téměř 25 miliard Kč, přičemž dotace Akademii by měly klesnout o miliardu na cca 4,9 miliard Kč a do roku 2012 dále spadnout na pouhých 3 miliardy Kč. Tyto uspořené 3 miliardy také představují připravované a státem dotované šrotovné, které potřebují naše (ale vlastně cizácké) montovny všeho možného k přežití, zejména proto, že nemají svůj vlastní vědecký výzkum. Ušetřené 3 miliardy (reprezentující jen několik km výstavby předražené dálnice) by měly být věnovány vysokým školám – kdo však zaručí, že školy toto

relativně malé finanční zvýhodnění svého celkového rozpočtu opravdu využijí *jen a jen na zkvalitnění výzkumu!* Není potřeba předstírat, že školy (stejně jako třeba automobilky) peníze nepotřebují nebo že je nevyužijí – peněz není nikdy dost! Před očima máme neblahou situaci hospodářské krize, která je ve své podstatě *krizí důvěry* v přerozdělování peněz. Bankovní systém se stal nedůvěryhodný a pro jeho očistu se nám servíruje šetrnost, na které opět vydělávají ti bankéři a jejich lobbisti, co nám šetrnost servírují a kteří to vlastně způsobili. Ano, v případě hospodářské krize je záhodné šetřit, ale je potřeba vědět, kde šetřit! Chytré státy nepodporují absurdní šetření formou lobbistických projektů šrotovného a zvýhodňování montoven (od železa až po elektroniku), ale sázejí na rozvoj vědy a na svoji *odbornou soběstačnost*, založenou právě na vzrůstu vědeckého potenciálu. Místo tohoto moudrého uvažování u nás vláda (prostřednictvím svých lobbistických komisí) vědu předkládá jako jakousi malichernou a dokonce nedůvěryhodnou činnost, jak je vidno třeba z příspěvku státu na vědu, kde např. Finsko namísto českých 0,7 % HDP dává na vědu plně 3 %. A tak se hledají důvody, proč tolerovat takové elementy, kteří při ekonomické povodni rabují a naopak se hledají důvody, jak potlačit hasiče-vědce, co zachraňují (možná co se ještě zachránit dá).

Věda přináší pro mnohé často samozřejmé výsledky, které můžeme vidět např. v moderním lékařství. Původní základ takových výsledků se ovšem skrývá v teoretické práci, která se často dostává do aplikační sféry s mnohaletým zpožděním, což však význam základního vědeckého výzkumu nijak nesnižuje. V celosvětovém hodnocení má věda pro společnost mimořádný přínos, i když se využije pouhé procento výsledků! Politici a zejména jejich lobbisti přidali ČEZu několik desítek miliard, které samozřejmě chybí někde na trhu, mnoho miliard se promarnilo zaváděním běžných technologií a daňovými prázdninami firmám, které postavily haly pro manuální robotickou práci, ale které si nechávají samy pro sebe to nejdůležitější, vývoj a výzkum (*know how*, jak se nyní s oblibou říká). Dobrovolně vědu a výzkum na sebe nikdo nevezme, protože výrobní podniky na vývoj peníze dávají nerady, ale ochotně dotace rozpouštějí ve svém účetnictví

– a kdo by v průmyslu, za tak nízkou mzdu jako pracovníci akademie, chtěl, pracovat? Neuvážené přelévání peněz do aplikovaného výzkumu výrobní sféry je tak motivováno spíše lobbíngem než seriózní analýzou cílenou na posílení výzkumu a technologických inovací, což by se následovně mohlo ukázat škodlivé pro rozvoj (moderní – doufám) společnosti.

Chceme se opravdu stát jen pouhou výrobnou a závislou kolonií pokročilejšího světa bez vlastního vědeckého a odborného zázemí? Přidat „vývojovné“ na úrovni „šrotovného“ do vývojově negarantované sféry je riskantním krokem způsobu státního dofinancování a navíc tato účelová dotace povede k rozpolcení odborné společnosti a možná (záměrně) k rozháranosti vědecké a školské komunity, což nikomu neprospěje a naopak zneváží tyto instituce v očích veřejnosti, protože inteligence na akademické půdě by se měla umět domluvit na společném řešení, jak zachovat vědu, o to tady přeci jde!

Nedopustíme, aby si veřejnost vsugerovala, že vědecké objevy padají z nebe jen sami od sebe a že aplikovaný výzkum si vědu může při nejhorším koupit (třeba odkudsi z USA, ale pozor – za nehorázné peníze).

Každé porušení kontinuity, rozbití týmové práce, přerušování domácích i zahraničních vazeb je zničující. Přerody z Rakousko-Uherské, protektorátní a v dnešním kontextu z komunistické vědy do současné moderní podoby stálo mnohaleté úsilí. Lehce zranitelní badatelé a nepolitická Česká věda si nezaslouží, aby se stala hříčkou v rukou lobbistů, ať už předkládanou transformaci nazveme „normalizací“ nebo prostě „kafemlejnkem“. Lobbisti už nejednou ukázali, co je zákulisí politiky a jak dalece nás politici dovedou obloudit, kde lze majetky výhodně „zainvestovat“ a zavedli do světového povědomí český termín „vytunelovat“. Chceme se do dějin zapsat dalším rozšířením jeho významu i na vědu? Nebudou se ti, co se nechávají zmanipulovat vidinou lehce získaných peněz, jednou za svůj bezcharakterní postoj stydět – pokud se Češi jako národ stydět ještě umí!

Jaroslav Šesták,
Fyzikální ústav AV ČR, Praha
University of New York in Prague

23.3.2012 SPOLEČNOST: Zůstali jsme banánovou republikou? I.

Jaroslav Šesták

Někdy před dvaceti lety jsem v Andách na pomezí Chile a Argentiny navštívil hrob svého horolezeckého druha, který tam tragicky zahynul. Na tisícikilometrovou cestu zpátky do argentinského vnitrozemí jsem chytil celodenní autostop s jihoamerickým řidičem - novinářem, který měl dokonce zkušenosti z nedávného pobytu v Československu. Události roku 1989 ho zaujaly tak dalece, že si prostudoval vývoj Československa včetně souvislostí s děním v Evropě od počátku 20. století. Otevřel jsem mu tehdy své srdce a vyřikal své naděje na rychlý nástup demokracie, které on tlumil na základě svých znalostí z vývoje států Jižní Ameriky, které nazval "banánové republiky". Nedávno, s dvacetiletým časovým odstupem, jsem objevil svoje zápisky z této cesty. Mnohé z rozhovoru s novinářem jsem si vybavil a zrekapituloval a jeho myšlenky pokládám za tak zajímavé, že jsem z nich stvořil fejeton, který vám nabízím k přečtení a snad i zamyšlení.

Především na moje optimistické názory, že do tehdy se rodící demokracie přeneseme osvědčené zákony jak z okolních evropských států, tak zkušenosti z předchozí doby tzv. první republiky, se novinář jen usmíval a považoval je za naivní. Říkal, že následovat vzory třeba sousedního Německa či Švýcarska nebo i vzdálených USA bude sice velice lákavá představa, ale podle jeho zkušeností z počátků jiných republik neuskutečnitelná. Spíše se ukáže, že slovo demokracie se stane jakýmsi zaklínadlem stavu, kdy každý bude moci svobodně říkat, co chce, včetně publikace jakkoliv adresné kritiky, ale to bude nakonec všechno, protože z toho nikdo neudělá žádné závěry, ani nevyvodí trestní ani jinou odpovědnost. Nakonec to kromě bulváru přestane kohokoliv zajímat a všechna pozornost se posléze soustředí na peníze a snahu o jejich co nejrychlejší nabytí. Morálka demokracie se stane téměř prázdným pojmem, nadšení lidí z nastalých změn poměrů se vytratí a nastoupí zdoluhavý proces demokratizace. Podobně to probíhalo u států Jižní Ameriky, které přes počáteční stav tzv. "banánových republik" dospěly k jisté vyváženosti až po určité době, a touto fází vývoje musí nejspíš projít jakýkoli stát přecházející od totalitního zřízení k demokracii.

Nastupující demokracie nás podle novináře v mnoha ohledech zklame, protože převládne chamtivost nad slušností. Například po dlouhá léta u vás bolševici ruinovali kostely, které používali jako skladiště. Demokracie je vrátí k původnímu účelu, ale mohou se stát terčem vykradačů a zahraničních překupníků se starožitnostmi, bezplatné sportovní kluby a dětské zájmové kroužky se stanou nástrojem zisku a za zájmovou činnost a kulturu vůbec se začne tvrdě platit. Opěvované nízké činže za socializmu se ocitnou předmětem vykořisťování a časem přesáhnou možnosti průměrných důchodců, továrny převedené do soukromých rukou nebudou sloužit jen ke svému rozvoji, ale stanou se nástrojem prospěchářství, kdy bude jejich vybavení rozprodáno a bezcenné či zruinované budovy navráceny státu. Historie ukazuje, že na nastupující demokracii budou především parazitovat všichni ti, kteří chtějí zbohatnout, protože demagogickou ideologii komunizmu nahradí obdobně zhoubná ideologie peněz a lživá ideologie politických kampaní mocichtivých politických stran. Původně zatracovaná vedoucí úloha jedné komunistické strany bude nahrazena vnitřně propojenou vedoucí úlohou všech politických stran, které jsou právě u koryta anebo o ně usilují, ačkoliv navenek budou spolu soupeřit.

Stejně jako za komunizmu, kdy se kontrola financí dělala přes rozhodování politických špiček, se v nastávajícím vývoji u nás asi nic moc nezmění, protože peníze opět budou přerozdělovat politici, kteří budou ze zákulisí ovládat mocnou buržoazií nového typu, a spolu s navzájem propojenými státními představiteli, kteří se bez ohledu k politické příslušnosti "plíživě" sjednotí pod vidinou společného zisku, byt' navenek hrají hru vládnoucích a opozičních stran. V komunistické totalitě se odehrávaly drastické procesy zstrašující a likvidující politicky nepohodlné konkurenty. Patrně nedojde k jejich potrestání a tito kdysi nemilosrdní prominenti komunizmu většinou dožijí pod záštitou tučných

důchodů, protože v banánové republice to prostě jinak nejde. Ve vaší nastupující a financemi ovládané demokracii nespravedlivé procesy nejspíš nevyjmí, jen se nahradí různými způsoby finančního zastrasování všech nepohodlných kritiků a konkurentů, a to i z vlastních řad, protože i demokracie si za jistých podmínek, známých z důkladně zhodnocených zkušeností států Jižní Ameriky, může vytvořit mechanismy, kde je možné všechno, a to právě pod nadvládou peněz a jejich vlivu na advokacii i soudnictví, protože každý se dá nějak koupit, buď ideologicky, nebo finančně. Takový vývoj bude záviset na vytvořeném povědomí morálky společnosti, jehož trend určí svým příkladem a svou bezúhonností nebo také zaprodaností právě nastupující politici. Pokud se budou na rozdíl od komunistických zvyklostí pravidelně vyměňovat, budete mít šanci rychlejší demokratizace, ale zkušenost napovídá, že i vy si budete muset projít trpkým obdobím banánové republiky dosahující až dvou desetiletí, kdy komunistické zlozvyky přežijí a dřívější výběr neschopných politiků, z kdysi široké základny strany, nahradí dosazování stejně neschopných a možná ještě neschopnějších politiků, teď ale z úzkého okruhu nemnoha straníků. V zájmu zachování svých výhod si tito politici budou vzájemně podporovat se snahou zajištění kontinuity moci.

Především nastane zásadní přerozdělení bohatství národa z přijatelných 20 % těch, kteří vlastní 80 % majetku, na daleko ostřejší rozřídění, kdy vlastnictví se soustředí jen u několika procent obyvatel, což, jak ukazuje historie, může v dlouhém horizontu vývoje vést jednou až k sociální nestabilitě. V touze po rychlém zbohatnutí se narychlo zvolení politici soustředí na překotné přerozdělování majetku a zcela vědomě (nebo alespoň částečně) opominou zákonitosti, které by mohly tyto privatizační procesy objektivizovat a legalizovat. Tím zřejmě vyloučíte jakoukoliv alternativní cestu jisté návaznosti na vaše prosperující socialistické podniky a zemědělská družstva a uvolní se místo pro stěžejní vliv vybraných funkcionářů, spřátelených gangů a nastrčených figur. To asi ovlivní jak vaše státní podniky, tak i zkollektivizované farmy, byť kdysi násilně ustavené, nicméně dnes docela prosperující. Stačí si připomenout, že v únoru 1948 došlo u vás k obdobně zásadní změně, protože nastal principiální přesun nejen moci, ale i majetku, nicméně majetek zůstal v rukách českého státu. Teď u vás nastane divoká hra i o uchování tzv. rodinného stříbra, tj. ziskových státních podniků, bank a kooperací, které se stanou předmětem odstátnění s tendencí co největšího přechodu majetku do soukromých rukou. Tím ale nastane žeň možností nejen jak majetek vyzískat, ale i jak ho vyvést do ciziny, ať už přímo nebo nepřímo, s následným ožebračením republiky, ať už prostřednictvím vychytralých podnikatelů, spekulantů nebo i nastrčených prostředníků. Rozkrádání a korupce tak věhlasná za předchozího socialismu, může tak u nás nabrat nevidané obrátky a místo původně rozkradených čokolád mohou zmizet celé čokoládovny. Není od věci si představit, že za nedůstojnou osobní provizi mohou nejrůznější činitelé rozprodat i zisk přinášející podniky, tj. vaše prosperující pivovary, cukrovary, nástrojovny, železárny a třeba i banky a pojišťovny zahraničním vlastníkům, kteří nebudou mít zájem o jejich další prosperitu, ale především budou chtít je odstranit jako schopné konkurenty, a to i za cenu jejich zničení. A i když je zachovají, poteče jejich další zisk mimo republiku a jejich původní cena zaplacená nabyvateli se zpětně zaplatí už za několik málo let. Ani z takto utržených financí nemusí státu jako takovému moc zůstat, peníze se umějí rozplynout v jakémsi neidentifikovatelném a obvykle trestně nepostihnutelném nenávratnu a všechna zamýšlená a chvályhodná předsevzetí použít je pro blaho občanů, tj. pro zajištění běhu státu a zabezpečení starobních důchodců, se nenaplní. Stát prostě jen zchudne bez jakékoliv osobní odpovědnosti těch, kteří to zapříčinili.

Až se za nějakých 20 let podíváme nazpět, můžeme inventarizovat vaše vývojové plusy a mínusy. Jestli se váš národní dluh nezvýšil více než desetinásobně, jestli ještě nějaký majetek zůstal v rukou státu, jestli nějakého politika doopravdy odsoudili za rozkrádání státního majetku a jestli nějakého soudce postavili mimo službu za křivé rozhodování či cílené zdržování průchodu práva. Pokud převládnu plusy nad mínusy, pak si směle můžeme říct, že jste už z plenek banánové republiky vyrostli. Pokud korupční kauzy na účet státu nepřesáhly hodnotu částky 5 miliard Kč, kdysi zaplacenou za sovětskou okupaci, budeme si moci říct, že jste měli štěstí na celkem seriózní politiky a taky že máte oprávněnou naději na už ustálenou prosperitu. V opačném extrémním, krachem zavánějším případě známém z některých jihoamerických republik, kdyby se váš dluh vyšplhal až na nějaký zcela závratný stonásobek tehdejší hodnoty dvacet miliard, budeme si muset zodpovědět otázku, jestli vaše vlády zúročily tyto peníze pro vaše dobro a jestli jiné vlády, třeba pod praporem jiného politického režimu, by nevyužily takto vynaložené či promrhané peníze lépe.

23.3.2012 SPOLEČNOST: Zůstali jsme banánovou republikou? II.

Jaroslav Šesták

Jak rychlý bude nástup naší demokratizace v retrospektivním pohledu jihoamerického novináře, zaznamenaném v osobním rozhovoru kdysi před dvaceti lety – pokračování II.

V modelu vývoje Argentiny hrála vždy důležitou roli kontinuita a i ta vaše prvorepubliková nebude zanedbatelná, pokud se k ní bude přihlížet. Velcí jihoameričtí chovatelé dobytka, jacísi rodinní latifundisti, určovali po desítky let rozvoj infrastruktury, jako jsou železnice, silnice, přístavy, k čemuž potřebovali určité množství chytrých jedinců. Jejich potřeba se ale postupně zmenšovala, protože daleko více potřebovali obyčejný dělný lid v roli pracujících nevolníků a svých přísluhovačů nezbytných pro udržení moci. Evropa měla sice panské rody, ale byla spíše založená na dynamickém procesu množství vznikajících a zanikajících malých řemeslníků, což váš bolševický režim nejen ignoroval, ale přímo zničil. K jejich nastávající obnově je potřeba nastolit účinné vzdělávání, což povede k vzniku střední třídy a tím i k jisté ustálené funkci společnosti. Ekonomická obroda této střední třídy bude tedy stěžejní pro váš další ekonomický rozvoj a možné ohraničování její existence by asi mělo nedozírné následky na stabilitu vývoje společnosti a bude na vašem státním managementu, jestli si tuto důležitou skutečnost uvědomí, bude ji respektovat a jestli bude finančně podporovat vzdělávání.

Přesun moci se v českých zemích uskutečňoval pouhým předáním vládnoucích žezel, v roce 1918 se rakouská policie přerodila v českou, po odsunu Němců v roce 1945 komunisti využívali kolaboranty k zabezpečení své moci a dnes se opět budou využívat bývalí komunisti k zajištění žádané kontinuity při přerozdělování majetku, a tak zabezpečení návaznosti moci. K tomu všemu český lid příčinnivě hajloval za protektorátu, soudruhoval za bolševika, optimisticky zvonil klíči během současného zvratu režimu a jistě bude stejně nadšeně zdravit i nové politické polobohy. Půjde samozřejmě o to, co tito politici se státem provedou, jestli stát zhodnotí, jako se stalo třeba ve Švýcarsku, nebo obráceně jestli stát nezdemolují, jako kdysi nastalo při hromadných přesunech majetku po bitvě na Bílé hoře. Na prostém občanovi pak bude záviset, jestli nastalý vývoj bude oceňovat či mlčky tolerovat nebo tím bude naopak vnitřně trpět, a jak dlouho bude ochoten přijímat danou hru o moc. Jako u každé revoluce se do této hry začnou přidružovat všichni ti přizpůsobiví a po zisku toužící, často jen domnělí revolucionáři a disidenti. Půjde o to, jestli ti všichni, kteří zůstanou na úrovni kritiků, budou vyslyšeni nebo jen tolerováni či postupně mocenskou klikou zdecimováni. Dělalí jste si úšklebky z nedávného primitivního komunistického pohlavára Jakeše a jednou uvidíte, jestli nastupující politici nebudou na stejně nízké inteligenční úrovni a jestli jejich politické projevy nenabudou obdobně iracionálního charakteru. Bolševický parlament musel hlasovat o zákonech, které instalovalo předsednictvo strany, vaší KSČ, novodobí poslanci možná budou muset hlasovat o zákonech podle toho, jak jim to nařídí jejich straničtí funkcionáři poplatní novodobému politickému byznysu. Jistě se tím i mnohonásobně zvýší počet úředníků, protože každá z politických stran bude chtít mít ve státních úřadech svého pověřeného zástupce, který tím dostane svůj úplatek za svoji stranicou loajalitu a tím se bude moci zúčastnit se na politických hrátkách o peníze, a to jak na úřadech, tak ve správních radách a dalších dosazovaných institucích, což přinese nemalý nárok na zvětšený objem státních výdajů. Stejně jako za komunizmu se budou nemalé odměny udělovat ne za větší pracovní nasazení nebo podle vykonané práce, ale opět podle úrovně známostí a oddanosti k politické straně.

Řada špatně nastavených zákonů se po létech sezná jako nefunkční, možná se napůl opraví, ale nikdy se nevypracují k potřebné dokonalosti, protože by se pak staly brzdou možné korupce. Občan posléze může ztratit jakoukoli důvěru v zákony a jejich prováděcí zákonnost a bude se bát, stejně jako za komunizmu, připlést se do těchto mocensko-politických her. K tomu přispěje státem neomezovaná moc lobbistických skupin, vznik místních a zahraničních mafií a následná závislost politických stran na své existenci, tj. vlastním udržování financí, generující tak nezájem politiků starat se o dění ve

státě, ale podněcující jejich dychtivost získat bohatství nejen pro sebe, ale i pro stranu s vidinou svého znovuzvolení. Politický post poslance se tak nestane službou, ale stane se pouhým prostředkem k dosahování všelijakých osobních prospěchů.

Jako v mnoha jihoamerických státech dospěje občan k ohromenému zjištění, že za peníze se dá vlastně koupit všechno, nejen moc, ale bohužel i spravedlnost, která tím ovšem ztrácí právo na své pojmenování. Budou se odsuzovat především nepodstatné, ale tím více vykiččené kriminální prohřešky jako ukázka zákonnosti pro široký okruh médií, ale závažné případy se nikdy nevyřeší, prostě odplynou do ztracena a zapomnění, protože právě velké zcizené peníze budou vždy stačit na zaplacení mlčenlivosti svědků, špinavé práce těch nejprohnanějších advokátů a konečně i strannosti samotných soudců. V extrému se ukáže, že by bylo objektivnější vybrat sto náhodně zvolených občanů, aby navrhli zákon nebo posoudili trestný čin a nechali to spoluobčanům připomínkovat, než předpojatá práce sta zvolených politiků, kteří se pak vždy dopracují společně motivovaných a politicky kontrolovaných cílů.

Váš vývojový trend jednou dospěje k tomu, že zprostředkovatelské služby se stanou hnací silou hospodářského vývoje, nebudou sice nic nového přinášet, ale umožní některým jedincům rychlé zbohatnutí. Na druhé straně prvovýrobci, ať už řemeslníci, zemědělci, ale i učitelé, zůstanou na chvostu významu a ocenění. Díky tradici Komenského máte zatím vynikající školství, které přežilo represe komunizmu, ale které se stane jak cílem kariérismu, tak předmětem pokusu udělat ze studia místo investice jen prodejné zboží. Tím nastane nepřehledná situace v udělování akademických titulů - i padlý bolševik propůjčoval svůj politický doktorát (RSDr.) jen za řádné studium říjnové revoluce (která se uskutečnila v listopadu) a nerozdával ho hromadně. Nově se vysokoškolské tituly budou možná udělovat i jako politické prebendy a nakonec se stanou dostupné za pouhou úplatu a tím mohou napomoci k degeneraci české tradice kvalitního školství. Podobně např. silnice se asi změny na území naprostého chaosu, kde při chybějící legislativě (což mocní dopravci jistě vnutí politikům stejně jako v Chile nebo Argentíně) se z asfaltek stanou díky přetíženým kamionům rozježděné cesty. Stejně tak asi zanikne vaše tradičně vynikající a v Evropě snad nejhustší struktura železnic, a to jak z důvodů konkurence, tak úplatkářství. Vymáhání dluhů se asi stane velkým byznysem stejně jako sázení a sázkové kanceláře a bude jen záležet na tom, jak dlouho nechají státní úředníci bujet takovouto legislativní nezkratnost. Vynucování plateb se zkoncentruje na malé, tzv. lehce dostupné neplatiče, kteří si nebudou moci dovolit najmout prohnané advokáty, zatímco velcí dlužníci se postihům vyhnou. Bude se hrát o to, jak nejlépe nepřiznat neprůhledně získaný majetek, cíleně nedůrazná legislativa umožní volně převádět majetek na neexistující firmy nebo rodinné příslušníky, kteří se vyhnou zdanění, a jistě se stane populární zapsat firmu na zahraniční adresu třeba panamských ostrovů, kde se daň nevybírá vůbec. Zavede se anonymní majetek, bezejmenné akcie či nastrčení nepojmenovaní vlastníci a akcionáři, jen aby podvodně získaný kapitál nebylo možné dohledat. A přitom by se modelem mohlo stát sousedící Německo, kde každý musí doložit, jak k nabytému majetku přišel, a pokud to nedokáže, tak ho stát tvrdě zdaní. To opět neplatí pro většinu banánových republik, kde se nikdy nepodaří prosadit potřebnou legislativu dostatečně rychle. V extrému se může stát, že firmy budou sídlit na neexistujících adresách, takže jejich příživnickou činnost nebude možno vůbec zjistit a tím potrestat, a tak budete moci vzpomínat na prokletou dobu bolševika, kdy každý z vás musel mít v průkazu pracovní razítko a existující adresu.

V budoucím horizontu novinář předpověděl, že Německo si určitě nenechá zajít své velkomocnářské choutky a sváže jednou evropské státy do nějaké obdoby paktu Sověty ovládané bývalé Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), který opět bude určovat, které peníze se stanou "lepší" a jakou budou mít především politickou a ne finanční hodnotu. Finanční trh, jak jinak, opět opanují politici. Chod takového předpokládaného monstra, ovládaného jakýmsi centrálním úřadem, bude sídlit třeba v novodobém Berlíně, spolkně navíc neúměrně peněz jen na svoje vlastní přežití, stane se zdrojem vysněné osobní kariéry a obohacování státních úředníků a navíc bude produkovat byrokratické nesmysly, třeba i jak se vzorně chovat, podle orwellovského scénáře sci-fi společnosti.

Nicméně centralizace evropské moci bude jistě lepší než dosavadní řinčení zbraní, stane se možná vhodnou náhražkou 'studené války', která v době globálních vztahů Východ-Západ zaručovala jistě bezpečí a která se ale může přesmyknout na jiná, dnes ještě neznámá politicko-náboženská protivenství. Odsouzeníhodné obsazení sovětských vojsk výsoštného území cizího státu a jejich

mnohaletá popuzující přítomnost ve vaší republice zůstane ožehavou otázkou. Stejně jako v roce 1968, kdy se Západ postavil smířlivě k okupaci Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy, bude západ ignorovat snahy o odsun jen proto, aby si neporušil své dobré politicko-ekonomické vztahy s okupantem. Tato invaze stála asi pět miliard Kč, což je asi čtvrtina vašeho současného státního dluhu, což se v budoucnu může jevit ekonomicky jako bezvýznamná částka, nicméně tento výdaj může jednou v budoucí době posloužit jako měřítko pro vaše porovnávání nově vznikajících ekonomických dluhů či úrovně korupčních skandálů.

V konsolidovaném uspořádání demokratických států každý, kdo je podezřelý z nejasných finančních transakcí, sám odchází, zatímco v ještě nestabilizované demokracii takovíto státníci tvrději přezívají s odkazem na presumpci nevinu, a stav "banánové republiky" se pak pro okolní svět identifikuje podle toho, jak často a jak dlouho tito přezivší politici bez morálního kreditu opakovaně nastupují a zastávají vysoké funkce. Podle jihoamerických zvyklostí trvá tato fáze 10 až 20 let. Bezmezná schopnost politiků přezívat může vést až k mezní situaci, kdy ve své činnosti už nezbudou mít k dispozici nic dalšího k rozkrádání, zároveň dluh republiky přeroste únosnou mírou a stát bude muset začít tvrdě šetřit, aby nezbankrotoval. Určitě ale nebudou omezovat sami sebe, ani ty ostatní, kteří státní aparát tvoří a kteří třeba korupcí dluh zapříčinili nebo mlčky k tomu procesu rozkrádání přihlíželi. Zcela jistě se pak sáhne na sociální jistoty obyčejných lidí, jejich důchody a nájmy, zvýší se daňové odvody ze všeho, co si vydělají a co si koupí, stejně jako z každodenní nutnosti placení dopravy, poštovního a z dalších těžko nahraditelných služeb. To budou opět nejjednodušší způsoby jak získat peníze, ze kterých se opětovně dá odebrat něco bokem jak pro zachování státní moci, ale i státnických prebend. Stejně jako kdysi v Jižní Americe si vláda ale nedovolí dotknout se platů a výsad politiků, odměn jejich přísluhovačů jak na vládní, tak na obecní úrovni. V extrému bude přijatelná cena potravin zachovaná jen za cenu snižování jejich hodnoty, takže jejich reálná cena může spadnout i pod cenu sousedních (už vyspělých) zemí. Stejně tak cena energií, nájmu a ostatních životních potřeb může převýšit platební schopnosti řady občanů stejně jako odpovídající hodnoty u sousedů a můžete dospět k neklamně renesanci socialistických vztahů, kdy se jezdilo do zahraničí shánět, co je kde dostupnější a levnější, a ke stavu jisté obnovy touhy po emigraci. S nostalgií se začne vzpomínat na úděsné, ale bohužel už zapomínané časy terorizujícího bolševizmu a možná vznikne jakási obdoba dnes zločinecké strany KSČ. Míru občanské trpělivosti pak může dovršit finanční machinace bank, kdy za souhlasu vlády zdevaluje měna, obyčejní lidé přijdou o majetek, což byla vždy tradiční jihoamerická cesta k nastolení další revoluce, a to vám vůbec nepřeji! Třeba se vám povede přežít období "banánové republiky" ve zdraví a k tomu vám pomáhej Bůh a nezbytná štěstěna ve volbě a výběru politiků.

Autor je emeritní badatel a doktor honoris causa